

MÓDNE ČASOPISY NA SLOVENSKU 1945 – 1989

Zuzana ŠIDLÍKOVÁ

Vysoká škola výtvarných umení, Centrum výskumu
Hviezdoslavovo námestie 18
811 02 Bratislava, sidlikova@vsvu.sk

ŠIDLÍKOVÁ, Zuzana. *Fashion Magazines in Slovakia 1945 - 1989*. This article represents the beginning of fashion journalism. Although fashion papers appeared in the Slovak magazine *Dennica* after 1908, we can speak about the beginnings of Slovak fashion journalism in the postwar period. In January 1949, the first Slovak fashion magazine *Mariena* was started. However, it was published for only one year, and in 1950 it was replaced by the magazine *Móda - textil* (Fashion - Textile). In 1961 it was renamed *Naša móda* (Our Fashion) and later in 1968 to *Móda* (Fashion). It became part of the editorial office and as well as a design studio, where after 1969 it began to implement its own models, published in the magazine. Magazine *Móda* have become interesting platforms for close cooperation of experts - editors, designers, photographers, and other technology professionals.

Kľúčové slová: móda; dizajn; časopis; módna fotografia; Vlasta Hegerová; Anna Bohatová;

Keywords: fashion; design; magazine; fashion photography; Vlasta Hegerová; Anna Bohatová;

Situácia v oblasti vydávania módnych, resp. ženských časopisov bola v 19. storočí odlišná na území Čiech a Slovenska. Medzi prvé takéto časopisy písané v českom jazyku patrila *Lada*, ktorá vychádzala od roku 1862. U nás sa prvý po slovensky písaný ženský časopis *Dennica* začal vydávať až od roku 1898, teda o 36 rokov neskôr, pričom prvé módné rubriky vznikali od roku 1908. Skôr, než budeme venovať pozornosť periodikám druhej polovice 20. storočia, je preto dôležité uvedomiť si niekoľko dôležitých faktov na poli módnej žurnalistiky. Hoci rok 1918 a vznik Československa bol prvým podnetom na vznik „slovenskej módnej tvorby“ a rovnako otvoril priestor na podporu slovenskej módnej žurnalistiky, správy o móde sa objavovali len sporadicky v niektorých ženských, resp. spoločenských časopisoch, napr. *Živena* (1918 - 1938), *Svet* (1920), *Slovenský svet* (1921 - 1925), *Nový svet* (1926 - 1938), *Ozvena* (1931 - 1934), *Nová žena* (1938 - 1939), *Dennica* (1938 - 1939), a taktiež aj v niektorých denníkoch, napríklad *Slovák* a jeho príloha *Slovenka*. Ani v medzivojnovom období však na Slovensku neexistoval špecializovaný módný časopis, v domácom prostredí sa využívali časopisy české, nemecké, maďarské, zriedkavejšie anglické či francúzske.

O počiatkoch módnej žurnalistiky na Slovensku môžeme hovoriť až v povojnovom období v súvislosti s časopisom *Mariena*, a to od roku 1949. Vydávala ho *Živena*, vydavateľstvo, ktoré patrilo Československému zväzu žien. Časopis

vychádzal raz mesačne, zodpovednou redaktorkou a zároveň kresliarkou bola Miroslava Uhrínová-Gräffingerová. Obsahom časopisu neboli texty, slúžil vyslovene pre ženy, ktoré sa chceli inšpirovať a vyhotoviť odev, pre krajčírky, resp. na domáce šitie. Ponúkal kresby modelov a ich stručný popis. Časopis bol vydávaný len rok, už od roku 1950 ho nahradil časopis *Móda – textil*. V roku 1961 sa zmenil názov na *Naša móda* a od r. 1968 bol vydávaný pod krátkym názvom *Móda*.

Prvou šéfredaktorkou bola od roku 1951 Marta Štefániková-Hodálová, v roku 1958 nastúpila na túto pozíciu Anna Chudíková, o dva roky neskôr (1960) Rút Vávrušová. Módnu rubriku v časopise viedla už dlhší čas výrazná osobnosť – Mária Lörinczová, ktorá sa v roku 1969 stala šéfredaktorkou. V tomto roku bol zároveň založený nový módný časopis – *Dievča*. Ako názov napovedá, bol určený pre mladú generáciu dievčat od 14 rokov. Na vedúcej pozícii sa Lörinczová udržala len krátko, politické čistky v kritickom období spôsobili zmenu na vedúcej pozícii, od roku 1972 bola vedením redakcie *Móda* poverená Emília Šándorová, časopis *Dievča* začala viesť Elena Girethová (obe až do roku 1990).

Cieľom časopisu bola „*výchova ku vkusu a estetickému cíteniu*“ v oblasti odievania. Okrem módy časopis prinášal i kultúrnu rubriku, pravidelne sa objavovali témy o kultúre bývania, zdravej výžive, kozmetike, výchove detí, zodpovedne sa venoval poradenstvu na základe otázok čitateľiek. Módna rubrika predstavovala odevy na rozličné príležitosti, dbalo sa na variabilitu odevných typov – od odevov na každodenné nosenie cez pracovné odevy, odevy pre učiteľky, pre plnoštíhle ženy až po spoločenské odevy – na plesy, svadby či do divadla. Časopis prezentoval odevy z ÚBOK-u a kolekcie priemyselných podnikov z Československa. Neskôr pribudli odevy z vlastného ateliéru. Hoci na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že vydávanie módného časopisu bolo apolitické, šéfredaktorka podliehala priamo Československému zväzu žien (resp. po vzniku federácie Slovenskému zväzu žien), ktorý určoval nielen obsahovú stránku časopisu, ale zasahoval napríklad i do fotografií. Podľa spomienok návrhárky, redaktoriek a fotografa sa cenzúra objavovala nielen pri spoločenských rubrikách, pohoršenie spôsobovali napríklad aj fotografie modeliek v úzkych nohaviciach (fotografie boli dôvodom na prepustenie Karola Kállaya, napokon len dočasné), ale i príliš krátke sukne či fotografie s pozadím výškových budov (ktoré údajne odkazovali na kapitalistický Manhattan). Takto si na situáciu spomína vo svojich memoároch fotograf Karol Kállay: „*Šéfredaktorka Mimi Lörinczová a hlavná módna redaktorka Vlasta Hegerová boli skvelé. Aj neskôr, po odchode Mimi Lörinczovej z miesta šéfredaktorky a jej nahradení Milkou Šándorovou, sa veľa nezmenilo. Milka statočne odrážala sporadické útoky od niektorých súdružiek zo Zväzu slovenských žien, ktorému časopis patril.*“¹

Časopisy *Móda* a neskôr *Dievča* sa stali výnimočnou platformou na rozvoj módnej fotografie na Slovensku. Medzi rokmi 1950 – 1990 pracovalo pre časopis tridsaťpäť fotografů.² Karol Kállay mal však medzi nimi najvýraznejšie postavenie, pre časopis fotografoval permanentne od roku 1955. Popri foteňí módy pre tento časopis Kállay pracoval i pre zahraničné módné magazíny *Saison* v Berlíne

¹ KÁLLAY, Karol: *Potulky životom*. Bratislava : Ikar, 2006, s. 129.

² Kto sme a čo robíme? In *Móda magazín '90*, 1990, s. 4 – 7.

a Jardin des Modes v Paríži. Hoci možnosti vycestovať boli obmedzené, jeho módna fotografia opustila strohé dokumentárne ciele.

Sám spomína na svoje roky v Móde takto: „Často sme chodili fotografovať módu do Prahy. Vo voľných chvíľach som chodil do knižnice UMPRUM-u prezrieť si americký, anglický a francúzsky Vogue, ale aj Harper's Bazar a Jardin des Modes. Mimoriadne na mňa zapôsobili fotografie Richarda Avedona, Irvinga Pennsa, Guy Bourdina, Davida Bailyho, Jean-Loup Sieffa. (...) Bolo mi jasné, že móda, skutočná móda, sa robí v Paríži, Miláne, New Yorku a Ríme. No vedel som, že vizuálna stránka časopisu je v mojich a grafických rukách a od nás závisí, ako bude časopis vyzeráť, bez ohľadu na to, že sa pokúšame o profesionálny výsledok v amatérskych podmienkach.“³ Okrem Kállaya sa výraznejšie angažovali pri fotografovaní modelov pre časopis i ďalší, napr. Pavol Janek, Peter Francisci, Juraj Bartoš, Petra Skoupilová, Dana Vašátková, Jena Šimková či Vladimír Tupta.

V módnej rubrike pracovali v 70. rokoch štyri redaktorky. Medzi dlhoročné pracovníčky patrila Vlasta Hegerová, do redakcie prišla v roku 1961. Pri práci využívali redaktorky nielen domáce, ale i zahraničné módné časopisy, napríklad anglický Vogue, francúzsky Jardin des Modes, L'Écho De La Mode, Elle, nemeckú Burdu, Brigitte, taliansky Rakam a ďalšie. Ďalšími redaktorkami boli Mirka Imrišková, Vlasta Vančová, Viera Poláková. V kultúrnej rubrike pracovali na začiatku šesťdesiatych rokov Emília Šándorová, neskôr Katarína Štepková a Nina Harňáková. Grafickej úprave časopisu sa venovali napríklad Emil Barčík, Viera Žilinčanová, Vlasta Kozlová-Hegerová, Milan Veselý, neskôr Jana Mačugová, Sylvia Hložníková a ďalší.

Vývojové stredisko redakcie Módy

Keďže rozsah stránok časopisu v priebehu rokov rástol a povolený počet strán módy z kapitalistickej cudziny bol limitovaný, bolo potrebné získať i viac modelov na prezentáciu. Preto sa redakcia rozhodla rozšíriť výrobu modelov zriadením vlastného vývojového centra.⁴ Od roku 1969 (1/1969) boli v časopise uverejňované vlastné modely. Najskôr len príležitostne, ale od konca roka 1970 (12/1970) sa začali modely uverejňovať čoraz častejšie a zároveň sa ich počet postupne zvyšoval. Vzniknuté vývojové centrum s krajčírskou dielňou nadobudlo v rámci Československa jedinečné postavenie. Tu vznikali odevné kolekcie, každý mesiac približne 20 modelov, ktoré slúžili ako inšpirácia ženám v Československu. Kolekcie označené ako „modely redakcia“ boli uverejňované naďalej spolu s odevmi z národných podnikov a výrobných družstiev, ale i ďalších vývojových centier – napr. ÚBOK alebo bratislavské Výskumno-vývojové stredisko Makyty.

Získať predstavu o veľkosti vývojového strediska pomôže i počet zamestnancov: pre časopis *Móda* pracovalo 4 – 5 krajčírok, pre časopis *Dievča* 3 krajčírky, okrem toho jedna strihačka a vedúca dielne. Textilné materiály dodávali často i domáce výrobné závody – napríklad trencianska Merina, ružomerské Bavlnárske

³ KÁLLAY, ref. 1, s. 65 – 66.

⁴ Redakcia s vývojovým strediskom v priebehu rokov menila adresu. Začiatkom sedemdesiatych rokov sídlila na Pražskej ulici, neskôr na Martanovičovej. V osemdesiatych rokoch sa presťahovala na Leninovo námestie (dnes Jakubovo) do priestorov dnešného Divadelného ústavu.

závody V. I. Lenina, Poľana v Opatovej a ďalšie podniky (VHJ Slovakotex) –, pre ktoré bola prezentácia v časopise zaujímavým spôsobom propagácie.

Dôležitú úlohu zohrávala spolupráca dielne a redakcie s Ústavom bytovej a odevnej kultúry v Prahe, ktorý určoval hlavnú líniu a trendy pre Československo. Rozpracovával ich v štvrtročných kolekciami, ku ktorým organizoval semináre. Zúčastňovali sa na nich návrhári odevných a pletiarских podnikov, rovnako i redaktorky z Módy a vedúca vývojového strediska. Redakcia a pracovníci vývojového strediska Módy každoročne spolu so zamestnancami ÚBOK-u navštevovali *Medzinárodný kongres módy*⁵. Okrem týchto ciest však nebolo možné vycestovať, najmä krajiny západnej Európy zostávali neprístupné. Paríž zostával v spomienkach redakcie i po mnohých rokoch ako obdivované a nedostupné centrum módy.

Od vzniku vývojového centra sa stala návrhárkou Vlasta Hegerová, ktorá už v redakcii pracovala ako redaktorka, kresliarka a v neposlednom rade aj grafická dizajnérka.

Po štúdiu na brnianskej Škole umeleckého priemyslu (1951 – 1954) nastúpila do vývojového ateliéru Textilnej tvorby – najskôr v Prostějove, od roku 1958 v Bratislave. Na obdobie, keď pracovala v časopise, si spomínala takto: *„Keďže časopis Móda patrila vydavateľstvu Slovenského zväzu žien, hlavnou požiadavkou bola tvorba pre „socialistickú ženu“. Mala byť jednoduchá a skromná, ostrým zrakom sa sledovali modely i manekýnky. Obsah časopisu sa odvíjal od plánov na jednotlivé ročné obdobia. V každom čísle dominovala „nosná“ téma mesiaca (dovolenky, hory, kostýmy, spoločenské príležitosti). (...) Mojm návrhárskym vyznaním bola a je jednoduchosť. Mnohoročné skúsenosti ma priviedli k názoru, že móda je pre módychtivé ženy akousi opornou paličkou, pomocou ktorej možno zvyšovať sebavedomie. Svoje zohrávajú aj spoločenské konvencie. Nič sa však nesmie preháňať.“*⁶ V osemdesiatych rokoch začala spolu s Hegerovou vo vývojovom ateliéri pracovať aj Anna Bohatová, absolventka pražskej Umeleckopriemyselnej školy od Zdeny Bauerovej (1976 – 1981).

Spolu s modelmi redakcia pripravovala i strihovú prílohu, ktorá sa stala výraznou inšpiráciou pre ženy. Podľa nej sa podomácky šili odevy na Slovensku, v Čechách, ale i v cudzine. Export časopisu smeroval i do ďalších krajín východného bloku – do ZSSR, NDR, MLR. O jeho širokom dosahu napovie i počet výtlačkov: kým v januári 1950 sa vydávalo 27 000 kusov, v roku 1960 náklad stúpol na 65 000 a v záverečnom rozmachu v roku 1990 dokonca na 150 000 kusov mesačne.

Ideologický tlak na štruktúru i vizuálny charakter časopisu postupne slabol. Redakcia a vývojový ateliér sa tak stali zaujímavou platformou na úzku spoluprácu odborníkov, na profesionalizáciu redaktoriek, fotografiek a fotografov, návrhárov, ale i ďalších technologických odborníkov. Časopis ponúkal priestor na prezentáciu domácich podnikov, pravidelne mapoval situáciu na domácich módnych veľtrhoch a v rámci limitov domáceho odevného priemyslu sa snažil kultivovať vkus žien v Československu.

⁵ Medzinárodný kongres módy sa realizoval od roku 1955, od roku 1960 boli tieto prehliadky začlenené do štruktúr Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. Na módnom kongrese sa stretávali zástupcovia vývojových centier krajín RVHP. Konal sa vždy na inom mieste v krajinách východného bloku. Zo Slovenska tu boli zástupcovia z Módy: fotograf a šéfredaktorka.

⁶ ŠIDLÍKOVÁ, Zuzana: Polstoročie odevného dizajnu na Slovensku. In *Designum*, 2008, roč. 14, č. 2, s. 23 – 24.

Po revolúcii sa situácia v oblasti módnej žurnalistiky radikálne zmenila. Veľký hlad po západných módných trendoch spôsobil aj obrat v zacielení módných časopisov. Vzorom sa stala predovšetkým zahraničná móda a západné odevné značky. Počet strán časopisu *Móda* sa začiatkom deväťdesiatych rokov rapídne znížil a napokon v roku 1999 časopis definitívne zanikol.

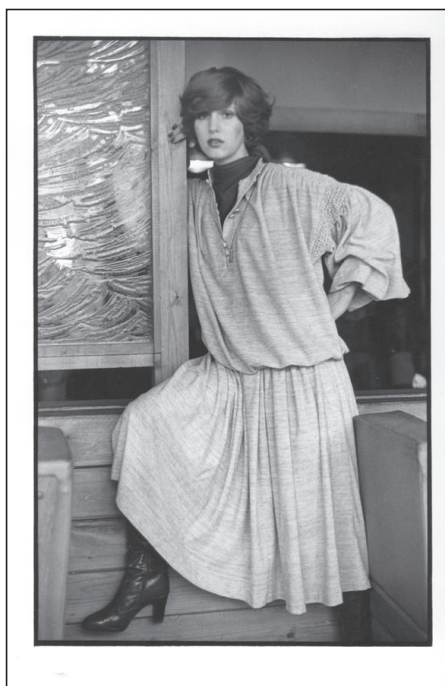
Obrázok č. 1: Obálka časopisu *Móda*, 1970.

Obrázok č. 2: Vlasta Hegerová: dámske šaty navrhnuté pre vývojové centrum *Módy*, 70. roky.
Foto: Ivan Kostroň.

Obrázok č. 3: Anna Bohatová: návrh pre vývojové centrum *Módy*, 1986.

Obrázok č. 4: Karol Kállay: módna fotografia uverejnená v časopise *Móda*, 1978.